

Gaal György*
Kolozsvár

Százéves a mócsi templom

The Centenary of the Reformed Church at Mócs. Abstract

Mócs is the central village of the “Mezőség” region of Transsylvania, situated east of Kolozsvár/Cluj. The village is first mentioned in the records of 1219. In the XVIth century, the community accepted the Protestantism. There was a significant decrease in population at the end of the XVIIth century when Romanian serfs were settled there. The Catholics reorganized their community during the first half of this century, and they occupied the church of the village, too. The Calvinists had to build a new church in 1835. Following the 1867 compromise, the village started to develop, it became the seat of a district. Between 1900–1919, the chief constable was Jenő Gaal (1873–1948) who contributed substantially to the modernisation of the village. Due to his efforts a new school, a hospital and a new Calvinist church was built. The church was inaugurated on the 13th of September, 1913 by Bishop Béla Kenessey. The church was renovated in 2012. The population of the village nowadays is mostly Romanian, the Calvinist congregation counts about one hundred members.

Keywords: Mócs, centenary, Calvinist church, inauguration, Jenő Gaal.

Mócsról napjainkban kevés szó esik, alig élnek ott már magyarok. Dombvállon fekvő református temploma, s a pár lépésre az oldalba felkúszó református temető még emlékeztetnek rá, hogy itt egykor jelentős magyar közösség élt, s Mócs közigazgatási központnak számított.

A falu első említése 1219-ből való, akkor még Doboka várához tartozó területen feküdt. 1332-ben már plébániatemplomára is utalás történik. A reformáció hatására az itteni gyülekezet is elfogadja a protestáns tanokat. A 17. század végére a lakosságszám nagyon lecsökken a harci események következtében, és ezután kerül sor a román jobbagyok tömeges betelepítésére. A berendezkedő Habsburg-hatalom a templomot 1727-ben juttatja vissza a római katolikusoknak, 1766-ban pedig már önálló plébániát szerveznek ide. A romlodozó temp-

---

* Gaal György (Kolozsvár, 1948) irodalom- és művelődéstörténész a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett angol–magyar szakos diplomát (1971) és irodalomtudományi doktorátust (1981). Nyugdíjazásáig kolozsvári líceumok tanára és a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet óraadó tanára volt, majd ennek tiszteletbeli professzora is. A Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke és a Házsongárd Alapítvány ügyvezető elnöke, a Romániai Írószövetség rendes tagja és díjazottja, az EMKE tiszteletbeli, az MTA köztestületi tagja. Apáczai-díjas, a magyar kultúra lovagja. Kutatási területei: angol és magyar irodalomtörténet, oktatás- és iskolatörténet, sajtótörténet, orvostörténet, helytörténet. Több mint 30 könyve és számtalan tanulmánya elsősorban Kolozsvár múltjával és jelenével foglalkozik.

lom helyére a gróf Haller család építteti 1783-ban a máig álló katolikus templomot késő barokk stílusban. A reformátusok 1835-ben emeltetnek maguknak templomot, amely 1886 tájára szűkké és romladozóvá válik. Ettől fogva tervezik egy új istenháza építtetését.

A 19. század elején az Esterházy grófok és a Csernátoni család rendelkezett nagyobb birtokokkal a falu határában. A falu polgárosodása az 1867-es kiegyezés után indult meg. Ebben az évben *Magyar Kaszinó* és *Olvasóköri* alakult, már korábban működött a gyógyszertár, és orvos is lakott a faluban. 1880-ban az 1542 lakosból 950 volt román, 438 magyar, 146 cigány. A több mint 1000 ortodox mellett 293-an reformátusnak, 114-en római katolikusnak, 64-en izraelitának, 51-en pedig görög katolikusnak vallották magukat. Ez az arány 1910-re fordult valamennyivel kedvezőbbre a magyarok szempontjából, amikor a 2229 lakosból 1319 volt a román, 756 a magyar és 70 a cigány. A további polgárosodást jelzi, hogy 1889-ben megalakult a *Mócs Vidéki Takarékpénztár Rt.*, s a századelőn két napilap is megjelent a községben. 1904–1906 között Dániel Géza szerkesztette a *Mezőségi Híradót*, 1906-tól 1907-ig pedig Hajdu Dezső a *Mezőségi Hírlapot*. A falu járási székhely volt szolgabírói hivattal. Posta- és távíróállomás működött a helységben. A központon áthaladt az Apahida–Régen főút, s így esély volt a falu városiasodására, esetleg a Mezőség központi települési rangjának megszerzésére.

Dálnoki Gaal Jenő (1873–1948) főszolgabíró két évtizeden át játszott vezető szerepet Mócs életében, polgári fejlődésében.¹ Nagyapja, Gaal Péter (1810–1896) még a háromszéki Dálnokban született, s az 1830-as években került az Erdélyi Királyi Kancelláriára ülnökként, majd 1840-ben, amikor feleségül vette a mezőbándi Kováts Druzsínát, a Mezőségre költözött és Magyararkályánban vásárolt birtokot. A dálnoki Gaal család különben I. Rákóczi Györgytől kapott címeres nemeslevelet 1644. január 13-án. Gaal Péternek három fia és egy lánya született. A fiúk mind tekintélyes birtokosok lettek a környéken. *Elek* (1841–1917) egyházmegyei főgondnok fia volt a Mócsra költöző Gaal Jenő. *Gyula* (1843–1912) már országgyűlési képviselő és takarékpénztári elnök lett. A leggazdagabb, *Albert* (1846–1922) idősebb lányát, Emmát (1876–1961) vette nőül Gaal Jenő.

Dálnoki Gaal Jenő Magyararkályánban született. Anyja a Dózsa Györgyöt is az ősök közé számláló makfalvi Dósa család Ilka nevű lánya volt. A kolozsvári Református Kollégiumban szerzett érettségi diplomát 1892. június 22-én. Még azon őszön beiratkozott a Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára. 1897 januárjában szerezte meg a tanulmányok befejezését igazoló vég bizonyítványt, majd kitűnő minősítéssel tette le az államtudományi államvizsgát február 1-jén a Kuncz Ignác professzor vezette, egyetemi tanárokból és állami tisztviselőkből álló bizottság előtt. Béldi Ákos gróf, főispán még februárban kinevezi Kolozs vármegyéhez közigazgatási gyakornoknak. Gaal Jenő márciusban helyezteti át magát Torda-Aranyos megyébe, ahol gróf Bethlen Géza főispán szintén gyakornokként alkalmazza, de áprilisban már vármegyei aljegyzővé lép

---

¹ A családra és Gaal Jenő pályájára vonatkozó iratok a szerző tulajdonában.

elő. 1898 júniusában nyújtja be lemondását, mert attól a hónaptól kapja meg a mócsi főszolgabírói hivatal szolgabírói állását. 1900. december 23-án, Mayer János főszolgabíró halálát követően Béli ideiglenes jelleggel nevezi ki mócsi főszolgabírónak, és 1901 májusában meg is választják erre a tisztségre. Ettől fogva 1919. március 1-ig ő a Mócsi járás főszolgabírája. Ekkor kénytelen átadni a vezetést a kinevezett román tisztviselőnek.

Nyugdíjkérelmében 25 évi állami szolgálatról nyújt be igazolást. Minta főbírónak tartották. Ezt tükrözi kitüntetése is 1916. augusztus 30-án a Ferenc József-rend lovagkeresztjével. Szóba került főispáni kinevezése is a háború utolsó évében, és folyamatban volt császári és királyi kamarási méltóságra emelése.

Gaal Jenő 1897. október 12-én Mezőszilváson vette feleségül első unokatestvérét, Gaal Emmát. Mócsi megválasztását követően dönthetett úgy, hogy a járásszékhelyen telepedik le: tágas telket vásárol a falu központjában, szemben hivatalával, s 1901-ben oda egy 14 helyiséges udvarházat (helyi szóhasználatban: kastélyt) építtet, amely köré szép parkot alakíttatott ki. Első fia, Iván (1907–1915) gyermekként hal meg, és a mócsi temető sírkertjében nyugszik. Így második fia, György (1912–2003) lesz örököse. A család birtokainak java része ugyan Magyarországon volt, de Gaal Jenő Mócson is vásárolt földeket, szőlőt, erdőt. A „kastélyt” 1945-ben vették el és a földekkel együtt államosították. Sokáig a kollektív gazdaság irodája működött benne. 1975 körül, amikor romladozni kezdett, lebontották.

A falu minden ügyében Gaal Jenő döntő szóval bírt két évtizeden át, s természetesen minden szempontból támogatta a polgári fejlődést. A református egyháznak jótévedője lévén főgondnoknak is megválasztották. Mócs három épülete fűződik Gaal nevéhez. Egyik a faluközpontban emelt népiskola. Ő járta ki, hogy a község kórházat kapjon. Ennek emeletes épületét Pákei Lajos kolozsvári építésszel terveztették meg, s 1912-ben avatták fel. Szinte száz évig működött. A harmadik épület, ami jórészt az ő buzgalmát dicséri, a református templom. Ez is 1912-ben épült. Tervezőjét nem ismerjük. Visszhangot keltő felszentelése 1913. szeptember 14-én került sor. Az eseményről a kolozsvári sajtó is részletes beszámolót közölt.²

Szeptember 13-án délután 5 órakor érkezett Mócra a Kolozsvárról induló egyházi küldöttség, élén dr. Kenessey Béla püspökkel. Kíséretében volt Zeyk

² A napilapok híradásai mellett fő forrásunk: Templomszentelés Mócson. In: *Református Szemle* VI. évf. (1913), 614–615.

Károly főgondnok, Herepei Gergely esperes, Muzsnai Miklós és Barabás Samu lelkészek. A járás határában Gaal Jenő fogadja a vendégeket díszes küldöttség élén, és ő mond üdvözlő beszédet, amelyre a püspök válaszol. A községben fehér ruhás lányoktól övezett diadalkapu fogadja az érkezőket. A püspök pedig az ő udvarházában száll meg. Az ünnepi istentisztelet 14-én reggel 9-kor kezdődik. Megelőzően a környék urai díszes hintókon érkeznek a templomhoz, és 16 környező faluból a pap vezetésével gyalogosan jönnek a zászlós küldöttségek. A templom kapujában a 18 pap kíséretében felvonuló püspököt Nyárády László, a falu lelkésze köszönti. Nyárády 1880-ban Zilahon született, az ottani kollégiumban végzett, majd Debrecenben volt teológus. A debreceni diákéletéről könyvet is adott ki.³ Békési segédpapként ő tartott először református istentiszteletet 1905-ben Békéscsabán. 1906-ban lapot szerkesztett *Kálvinista Öntudat* címmel.

A mócsi templomszentelést Herepei Gergely imája vezette be. Utána Kenessey püspök prédikált Mózes 5. könyve 4. részének 29. verse alapján, majd megáldotta a templomot és építőit. Ezután Róth Margit kisasszony szólót énekelt. A következőkben Bartók Béla lelkész keresztelt, Barabás Samu pedig esketett. Egy aranylakodalmas házaspárt maga a püspök áldott meg. Az úrvacsorai beszédet Muzsnai Miklós mondotta, s közel ezren éltek a szent vacsorával, pedig az egyházközség akkoriban csak 356 lelket tett ki. Az istentisztelet Nyárády László záróimájával végződött. Ezt követően a püspök a paplakban fogadta a tisztelgőket. Délben bankettel zárult az ünnepség, ahol több pohárköszöntő is elhangzott a püspökre, „az áldozatkész Gaal családra” és a lelkészre. A beszámolók többnyire rámutatnak, hogy ez a templom a „magyarság őrtornya” lesz ezen az elrománosodó vidéken.

A szépen renovált istenháza ma is áll és rendszeresen tartanak benne istentiszteleteket, bár a hívek száma ma már 100-ra is alig tehető. Bejárati ajtaja fölött, a márványtáblán olvasható:

„Isten imáadására épült a templom az egyház vagyonából, a magyar nemzeti társadalom és a Mócs Vidéki Takarékpénztár nagylelkű adományaiból dálnoki Gaal Jenő főgondnok és Nyárádi László lelkész idejében. Az Úr 1912. esztendejében.”

Egyik harangján pedig ez a köriratot olvashatjuk:

„Egyházunk iránti buzgó szeretetből Isten dicsőségére öntötték 1912. évben: Dálnoki Gaal Jenő, a mócsi ref. egyház főgondnoka és neje.”

A szószék melletti egyik hátsapadon máig látható a Gaal család címere.

Az egyházközség 2012-ben már megemlékezett a templomépítés évfordulójáról, a felszentelés azonban szintén emlékezetre méltó: hasonló magyar jellegű, erdélyi visszhangú eseményre többé nem került sor a faluban.

³ Nyárády László: *Diákélet Debreczenben. Rajzok a diákéletből*. Békés 1902.